

УДК 37.013.77:378.4/.6+355.233

МЕЛЬНИК Юрій Борисович,
доктор філософії з освітніх наук, доцент,
професор кафедри психології та педагогіки,
Національна академія Національної гвардії України

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД КУРСАНТІВ ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ У ВВНЗ

Висвітлено літературу та нормативно-правові документи, які дозволили з'ясувати сучасний стан проблеми психолого-педагогічного супроводу курсантів у вищих військових навчальних закладах. Метою статті є введення до наукового обігу поняття «психолого-педагогічний супровід курсантів», яке визначається як система психологічної та педагогічної діяльності фахівців, спрямована на надання професійної допомоги курсантам під час навчання; вона сприяє їхній адаптації до вищого військового навчального закладу та нової соціальної ролі, забезпечує умови для психологічного розвитку особистості й успіхів у освітній і військовій діяльності. Теоретичне обґрунтування проблеми дозволило визначити особливості психолого-педагогічного супроводу курсантів у вищих військових навчальних закладах, а також визначити його психологічні та педагогічні складові.

Ключові слова: психолого-педагогічний супровід, вищий військовий навчальний заклад, особливості, психологічна складова, педагогічна складова.

Постановка проблеми. Проблема психолого-педагогічного супроводу курсантів є актуальною, починаючи з перших днів їхнього перебування у вищій школі та упродовж усього навчання. На початку навчання першокурсники стикаються з багатьма проблемами, пов'язаними з адаптацією до системи навчання у військовому закладі, вимогами до військовослужбовців, становленням взаємовідносин у колективі тощо. Відбувається зміна стилю та способу життя, здійснюється активний процес пристосування до нових умов освітнього середовища та службово-бойової діяльності. Цей процес надзвичайно динамічний і залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів, які мають свої особливості на різних етапах навчання. У зв'язку з цим однією із найважливіших проблем у вищому військовому навчальному закладі (далі – ВВНЗ) є психолого-педагогічний супровід курсантів, який сприяє адаптації організму до різкої зміни соціального середовища, забезпечує психологічну та педагогічну підтримку особистості протягом усієї навчальної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробка теоретичних та практичних аспектів психолого-педагогічного супроводу освітнього процесу у вищих навчальних закладах знайшла відображення у працях науковців І. Д. Беха [1], В. М. Зінченко [2], Е. А. Козирєвої [3], Ю. Б. Мельника [4], Н. В. Тонішевої [5], М. В. Шакурової [6], а також нормативно-правових документах [7; 8].

У сучасній літературі з педагогіки та психології досить часто зустрічається термін «психолого-педагогічний супровід» (О. А. Козирєва, Н. В. Тонішева та інші), але автори зазвичай пояснюють його значення шляхом аналізу складових «психологічний супровід» (І. Д. Бех, В. М. Зінченко та інші) та «педагогічний супровід» (Н. В. Тонішева, М. В. Шакурова та інші).

О. А. Козирєва психолого-педагогічний супровід розглядає як систему професійної діяльності педагога та психолога, спрямовану на створення умов для позитивного розвитку стосунків дітей і дорослих в освітній ситуації. На її думку, психолог має виявити проблему у дитини, а педагог – допомогти налагодити їй взаємодію з усіма учасниками навчально-виховного процесу [3].

Н. В. Тонішева стверджує, що психолого-педагогічний супровід має реалізовуватись у єдності діагностичної, інформаційної, планувальної, консультативної допомоги в тісному

зв'язку з практичною діяльністю освітніх установ. Підкреслює, що педагогічний супровід здійснюється за засадах особистісно орієнтованих технологій професійного розвитку [5].

І. Д. Бех психологічний супровід пов'язує з особистісно орієнтованою моделлю виховання. Він зазначає, що центральним ядром психологічного супроводу є конструктивна і гуманістично спрямована взаємодія, а центральним механізмом взаємодії виступає «особистісне спілкування педагога з вихованцем», спрямоване на «зближення ціннісно-сміслових орієнтацій учасників діалогу» [1].

М. В. Шакурова визначає педагогічний супровід як один із механізмів тривалої двосторонньої педагогічної взаємодії [6, с. 90].

Ю. Б. Мельник в своїх працях, приділяючи увагу питанням психолого-педагогічного супроводу освітнього процесу в діяльності психологічної служби ВНЗ, зазначає важливість формування психологічної культури педагогічних працівників та ролі психологічної освіти в міждисциплінарному культурно-освітньому просторі [4; 9; 10].

Останнім часом прийняті нормативно-правові документи [7; 8], які регламентують діяльність ВНЗ щодо психолого-педагогічного супроводження навчально-виховного процесу.

У «Положенні про психолого-педагогічне супроводження навчально-виховного процесу у навчальних закладах МВС України» визначено основні принципи цієї діяльності: науковість; комплексність; юридична правомірність; об'єктивність; практичність; дотримання норм професійної етики, деонтології і прав людини; конфіденційність; неупередженість. Мета цієї діяльності полягає в адаптація курсантів, слухачів до умов навчальної і службової діяльності, сприяння їх професійному та особистісному становленню як висококваліфікованих фахівців, спроможних ефективно вирішувати покладені на них завдання та обов'язки [7].

Незважаючи на задекларовану в Положенні «потребу в тісній взаємодії з командним та професорсько-викладацьким складом навчального закладу МВС України» [7], здійснення цієї діяльності покладено виключно на підрозділи психологічного забезпечення навчальних закладів. Таке зміщення акценту на психологічну складову зменшує значення педагогічної, а також можливості педагогічного персоналу в розробці моделей та стратегій, реалізації комплексних програм особистісного та професійного становлення майбутніх офіцерів.

В подальшому психолого-педагогічне супроводження курсантів стало ще більш психологічно спрямованим. Вагомим кроком до вдосконалення психологічного забезпечення підрозділів Національної гвардії України (далі – НГУ) стало затвердження «Положення про психологічне забезпечення в Національній гвардії України». У ньому визначено, що «психологічне забезпечення – це комплекс психодіагностичних, психоформуючих, психопрофілактичних і психокорекційних заходів, спрямованих на вивчення, формування та розвиток у особового складу НГУ професійно важливих психічних якостей, підтримання та відновлення оптимальних психічних станів, необхідних для успішного виконання службово-бойових завдань, збереження високого рівня психологічної безпеки та психологічного стану, запобігання виникненню професійної деформації» [8].

Ці положення стали суттєвим кроком у регламентації діяльності вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання щодо організації психолого-педагогічного супроводження курсантів у освітньому процесі.

Незважаючи на наукові публікації та наявність нормативно-правової бази щодо організації психолого-педагогічного супроводження у ВНЗ, залишилась невизначеною сутність поняття «психолого-педагогічний супровід курсантів», нез'ясовані особливості цієї діяльності.

Мета статті – введення до наукового обігу поняття «психолого-педагогічний супровід курсантів», визначення особливостей психолого-педагогічного супроводу курсантів у вищих військових навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Великий емпіричний досвід військових психологів та педагогів і, разом з тим, недостатня теоретична розробка цієї проблеми,

зокрема відсутність у довідковій літературі та словниках терміну «психолого-педагогічний супровід курсантів», спричинила потребу у введенні до наукового обігу цього поняття.

Психолого-педагогічний супровід курсантів – система психологічної та педагогічної діяльності фахівців, спрямована на надання професійної допомоги курсантам під час навчання, сприяє їхній адаптації до вищого військового навчального закладу та нової соціальної ролі, забезпечує умови для психологічного розвитку особистості й успіхів у освітній і військовій діяльності.

Запропоноване нами поняття «психолого-педагогічний супровід курсантів» дозволяє охарактеризувати такі особливості цієї діяльності у ВВНЗ:

1. Психолого-педагогічний супровід курсантів – специфічна професійна діяльність фахівців галузі психології та педагогіки.

2. Психологічна та педагогічна підтримка курсантів має здійснюватись у спільній діяльності психологів, викладачів, кураторів груп та інших суб'єктів освітнього процесу.

3. Професійна психолого-педагогічна допомога курсантам має реалізовуватись на всіх етапах (курсах) їхнього навчання у ВВНЗ.

4. Діяльність усіх суб'єктів освітнього процесу, які забезпечують психолого-педагогічний супровід курсантів, має упроваджуватись як єдина система роботи (навчальної, виховної, психологічної тощо).

5. Зміст діяльності з психолого-педагогічного супроводу курсантів має сприяти їхній адаптації до нової соціальної ролі та освітнього закладу.

6. Психолого-педагогічний супровід має забезпечувати належні умови для психологічного розвитку особистості, підвищувати ефективність навчальної та військової діяльності курсантів.

Зазначені особливості психолого-педагогічного супроводу курсантів знаходяться у взаємозв'язку та взаємозалежності одна від одної.

Отже, ця діяльність має здійснюватись на засадах системного та мультидисциплінарного підходів, що дозволить дослідити загальні та окремі закономірності, визначити модель і стратегію психолого-педагогічного супроводу відповідно до проблеми.

Психолого-педагогічний супровід як специфічна система діяльності має дві основні складові (компоненти): психологічну та педагогічну.

Психологічна складова цієї діяльності включає такі напрями:

- психодіагностику;
- психопрофілактику;
- психокорекцію;
- психотерапію;
- консультацію;
- реабілітацію;
- прогностику.

Педагогічна складова цієї діяльності включає такі напрями:

- навчання;
- виховання;
- розвиток особистості;
- формування компетентностей.

Розглядаючи проблеми психолого-педагогічного супроводу курсантів у ВВНЗ, не можна уникнути питання формування професійної компетентності майбутніх офіцерів. Протягом чотирьох навчальних років (2013-2017 р.р.) на базі Національної академії Національної гвардії України (далі – НАНГУ) нами проводилось дослідження запиту студентів і курсантів щодо формування у них компетентностей у ВВНЗ. В дослідженні прийняли участь 430 респондентів (14 груп студентів, 12 – курсантів). Тенденції запиту на формування компетентностей у вищій школі серед студентської молоді України та їх порівняння з даними, отриманими в рамках досліджень за європейським проектом Тюнінг, висвітлено нами в публікаціях [11; 12].

В 2017 році у НАНГУ створено нову кафедру психології та педагогіки, яка співпрацює з науково-дослідним центром службово-бойової діяльності НГУ, до складу якого входить науково-дослідна лабораторія морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності. На цей тандем і покладено основні завдання психолого-педагогічного супроводу курсантів.

Цього ж року в НАНГУ відбувся перший набір курсантів за спеціальністю «Психологія», спеціалізація – «Психологічне забезпечення службово-бойової діяльності». Професорсько-викладацьким складом кафедри психології та педагогіки розроблені численні дисципліни і авторські спецкурси психологічної та педагогічної спрямованості: «Психологія і педагогіка», «Психологія міжособистісного спілкування», «Вікова та гендерна психологія», «Основи психотехнологій», «Теорія та методика організації психолого-педагогічної взаємодії», «Педагогіка вищої школи» та ін. [13; 14; 15].

Вивчення курсантами цих дисциплін озброюють майбутніх офіцерів – психологів як теоретичними знаннями з питань психолого-педагогічного супроводу, так і практичними навичками цієї діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Психолого-педагогічний супровід курсантів є важливою складовою діяльності усього педагогічного колективу ВВНЗ у підготовки майбутніх офіцерів до виконання ними службово-бойової діяльності. Введення до наукового обігу поняття «психолого-педагогічний супровід курсантів», під яким розуміється система психологічної та педагогічної діяльності фахівців, спрямована на надання професійної допомоги курсантам під час навчання; вона сприяє їхній адаптації до вищого військового навчального закладу та нової соціальної ролі, забезпечує умови для психологічного розвитку особистості й успіхів у освітній і військовій діяльності. Це дозволило охарактеризувати особливості цієї діяльності у ВВНЗ, а також визначити її психологічні та педагогічні складові.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми психолого-педагогічного супроводу курсантів, зокрема достатності та повноти визначених у статті особливостей цієї діяльності у ВВНЗ. Перспективою подальших досліджень є розробка моделей, стратегій і технологічного забезпечення, комплексу методик і ефективних прийомів психолого-педагогічної допомоги курсантам на всіх етапах (курсах) їхнього навчання.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Психологічний супровід особистісно орієнтованого виховання / І. Д. Бех // Початкова школа. – 2003. – № 3. – С. 1–6.
2. Зінченко В. М. Організація психолого-педагогічного супроводу дитини в умовах дошкільного закладу / В. М. Зінченко // Дошкільна освіта. – 2004. – № 1. – С. 4–10.
3. Козырева Е. А. Программа психологического сопровождения школьников, их учителей и родителей / Е. А. Козырева // Психологическая наука и образование. – 2000. – № 2. – С. 22–29.
4. Мельник Ю. Б. Психологічна служба ВНЗ / Ю. Б. Мельник // Психолого-педагогічні проблеми становлення сучасного фахівця : зб. наук. ст., матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11-12 черв. 2014 р. / Харк. нац. екон. ун-т. – Х.: ХНЕУ; ХОГОКЗ, 2014. – С. 213–221. DOI: 10.26697/9789669726049.2014.213
5. Тонишева Н. В. Психолого-педагогическое сопровождение профессионального становления психолога образования в университете / Н. В. Тонишева // Современные проблемы науки и образования. – 2012. – № 2. – С. 11–13.
6. Шакурова М. В. Педагогическое сопровождение становления и развития социокультурной идентичности школьников : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Шакурова Марина Викторовна. – М.: РАО НИИТИП, 2007. – 361 с.
7. Положення про психолого-педагогічне супроводження навчально-виховного процесу у навчальних закладах МВС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1367-04>.

8. Наказ Про затвердження Положення про психологічне забезпечення в Національній гвардії України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0080-17>.

9. Мельник Ю. Б. Психологічна культура педагогічних працівників як передумова формування культури здоров'я молоді / Ю. Б. Мельник // Педагогіка здоров'я : зб. наук. пр. всеукр. наук.-практ. конф. 7 квіт. 2011 р. – Х. : ХНПУ, 2011. – С. 149–151.

10. Мельник Ю. Б. Психологія в междисциплінарному культурно-образовательному просторі / Ю. Б. Мельник // Актуальні питання освіти і науки : зб. наук. ст., матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 23-24 жовт. 2013 р. / Академія внутрішніх військ МВС України. – Х. : ХОГОКЗ, 2013. – С. 160-168. DOI: 10.26697/9789669726032.2013.160

11. Мельник Ю. Б. Дослідження соціального запиту курсантів і студентів щодо формування компетентностей у ВВНЗ / Ю. Б. Мельник // Актуальні питання освіти і науки : зб. наук. ст., матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф., 10-11 листоп. 2016 р. / Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. – Х. : ХОГОКЗ, 2016. – С. 280–288. DOI: 10.26697/9789669726070.2016.280

12. Melnyk Yu. Study of trends of students' demand for the formation of competences by higher educational institutions / Yu. Melnyk // Science and Education. – 2017. – Issue 5. – P. 128 – 134. DOI: 10.24195/2414-4665-2017-5-22

13. Мельник Ю. Б. Основи психотехнологій : прогн. та навч.-метод. матеріали до курсу для студ. вищих навч. закладів / Ю. Б. Мельник. – 3-е вид. (перероб. і доп.). – Х.: ХНПУ, 2011. – 64 с.

14. Мельник Ю. Б. Теорія та методика організації психолого-педагогічної взаємодії : прогн. та навч.-метод. матеріали до курсу для студ. вищих навч. закладів / Ю. Б. Мельник. – Х. : ХНПУ, 2011. – 32 с.

15. Мельник Ю. Б. Педагогіка вищої школи: в схемах і таблицях: навч.-метод. посіб. для курсантів, студ. вищих навч. закладів / Ю. Б. Мельник. – Х.: ХОГОКЗ, 2016. – 64 с. DOI: 10.26697/9789669726063.2016

References

1. Bekh, I.D. (2003). *Psykholohichniy suprovod osobystisno oriientovanoho vykhovannia [Psychological support of personally oriented education]*. Pochatkova shkola – Elementary School, 3, 1–6 [in Ukrainian].

2. Zinchenko, V.M. (2004). *Orhanizatsiia psykholoho-pedahohichnoho suprovodu dytyny v umovakh doshkilnoho zakladu [Organization of psychological and pedagogical support of the child in the conditions of the preschool institution]*. Doshkilna osvita – Preschool education, 1, 4-10 [in Ukrainian].

3. Kozyreva, E.A. (2000). *Programma psikhologicheskogo soprovozhdeniia shkolnikov, ikh uchitelei i roditelei [Program of psychological support of schoolchildren, their teachers and parents]*. Psikhologicheskaiia nauka i obrazovanie – Psychological science and education, 2, 22–29 [in Russian].

4. Melnyk, Yu.B. (2014). *Psykholohichna sluzhba VNZ [Psychological Service of HEI]*. In T. V. Kolbina (Ed.), *Psykholoho-pedahohichni problemy stanovlennia suchasnoho fakhivtsia – Psychological and pedagogical problems of modern specialist formation: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*. (pp. 213–221). Kharkiv: KhOGOKZ [in Ukrainian]. DOI: 10.26697/9789669726049.2014.213

5. Tonisheva, N.V. (2012). *Psikhologo-pedahogicheskoe soprovozhdenie professionalnogo stanovleniia psikhologa obrazovaniia v universitete [Psychological and pedagogical support of the professional formation of the psychologist of education at the university]*. Sovremennye problemy nauki i obrazovaniia – Modern problems of science and education, 2, 11–13 [in Russian].

6. Shakurova, M.V. (2007). *Pedahogicheskoe soprovozhdenie stanovleniia i razvitiia sotsiokulturnoi identichnosti shkolnikov [Pedagogical support of formation and development of sociocultural identity of schoolchildren]*. Doctor's thesis. Moscow: RAO NIITIP [in Russian].

7. Polozhennia pro psykholoho-pedahohichne suprovodzhennia navchalno-vykhovnoho protsesu u navchalnykh zakladakh MVS Ukrainy [*Regulations on psychological and pedagogical support of educational process in educational institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine*]. (n.d.). zakon2.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1367-04> [in Ukrainian].

8. Nakaz Pro zatverdzhennia Polozhennia pro psykholohichne zabezpechennia v Natsionalnii hvardii Ukrainy [*Decree on Approval of the Provision on Psychological Assistance in the National Guard of Ukraine*]. (n.d.). zakon2.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0080-17>. [in Ukrainian].

9. Melnyk, Yu.B. (2011). Psikhologichna kultura pedagogichnikh pratsivnikiv iak peredumova formuvannia kulturi zdorov'ia molodi [*Psychological culture of pedagogical workers as a prerequisite for the formation of the culture of youth health*]. Pedahohika zdorovia – Health Pedagogy: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference. (pp. 149–151). Kharkiv: KhNPU [in Ukrainian].

10. Melnyk, Yu.B. (2013). Psikhologiiia v mezhdistsiplinarnom kulturno-obrazovatelnom prostranstve [*Psychology in the interdisciplinary cultural and educational space*]. In T.V. Kolbina (Ed.), Aktualni pytannia osvity i nauky – Current issues of education and science: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference. (pp. 160-168). Kharkiv: KhOHOKZ [in Russian]. DOI: 10.26697/9789669726032.2013.160

11. Melnyk, Yu.B. (2016). Doslidzhennia sotsialnoho zapytu kursantiv i studentiv shchodo formuvannia kompetentnosti u VVNZ [*Investigation of the social request of cadets and students on the formation of competences in HMEI*]. In T.V. Kolbina (Ed.), Aktualni pytannia osvity i nauky – Current issues of education and science: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference. (pp. 280–288). Kharkiv: KhOHOKZ [in Ukrainian]. DOI: 10.26697/9789669726070.2016.280

12. Melnyk, Yu. (2017). Study of trends of students' demand for the formation of competences by higher educational institutions. *Science and Education*, 5, 128–134. DOI: 10.24195/2414-4665-2017-5-22

13. Melnyk, Yu.B. (2011). Osnovy psykhotekhnologii [*Fundamentals of psychotechnology*]. Kharkiv: KhNPU [in Ukrainian].

14. Melnyk, Yu.B. (2011). Teoriia ta metodyka orhanizatsii psykholoho-pedahohichnoi vzaiemodii [*Theory and methodology of organization of psychological and pedagogical interaction*]. Kharkiv: KhNPU [in Ukrainian].

15. Melnyk, Yu.B. (2016). Pedahohika vyshchoi shkoly: v skhemakh i tablytsiakh [*High school pedagogy: in charts and tables*]. Kharkiv: KhOHOKZ [in Ukrainian]. DOI: 10.26697/9789669726063.2016

MELNYK Yuriy, Doctor of Philosophy in Pedagogy (PhD), Docent, Professor at the Department of Psychology and Pedagogy, National Academy of the National Guard of Ukraine.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT OF CADETS AND ITS PECULIARITIES IN HMEI

Introduction. *Psychological-pedagogical support of cadets allows solving such issues as: adaptation to abrupt changes in the social environment and the system of training in a military establishment, adaptation to the requirements of servicemen, the establishment of mutual relations in a team, etc. This process is extremely dynamic and depends on many objective and subjective factors that have their own characteristics at different stages of learning. In this regard, one of the most important problems in the higher military educational institution is the psychological and pedagogical support of cadets, which provides psychological and pedagogical support of the person throughout the educational activity.*

Purpose. *Input to the scientific treatment of the concept of "psychological and pedagogical support of cadets", definition of peculiarities of psychological and pedagogical support of cadets in higher military educational institutions.*

Methods. *Analysis of literature and regulatory documents allowed finding out the current state of the problem of psychological and pedagogical support of cadets in higher military educational institutions. The theoretical substantiation of the problem has allowed to define the essence of the concept of "psychological and pedagogical support of cadets" and on this basis to reveal the peculiarities of psychological and pedagogical support of cadets in higher military educational institutions.*

Results. *The concept of "psychological and pedagogical support of cadets" have been put into scientific circulation – system of psychological and pedagogical activity of specialists, aimed at providing professional assistance to cadets during studying; it promotes their adaptation to a higher military educational institution and a new social role, provides conditions for the psychological development of personality and success in educational and military activities. Peculiarities and components of psychological and pedagogical accompaniment of cadets have been determined: psychological (psychodiagnostics, psychoprophylaxis, psychocorrection, psychotherapy, consultation, rehabilitation, prognosis), pedagogical (studying, education, development of personality, formation of competencies).*

Conclusion. *The conducted research does not exhaust all aspects of the problem of psychological and pedagogical support of cadets, in particular the sufficiency and completeness of certain features of this activity in higher military educational institutions. The prospect of further research is the development of models, strategies and technological support, a set of techniques and effective methods of psychological and pedagogical assistance to cadets at all stages of their education.*

Key words: *psychological and pedagogical support, higher military educational institution, peculiarities, psychological component, pedagogical component.*

*Одержано редакцією: 22.01.2018 р.
Прийнято до публікації: 01.02.2018 р.*